

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувача кафедри загальної педагогіки та дошкільної
освіти Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка **Пантюк Тетяни Ігорівни**
на дисертаційне дослідження

**Павленко Віти Віталіївни «Теорія і практика розвитку
креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі»,**
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

***Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними
планами галузей науки.***

Українська педагогічна наука сьогодні переживає складний процес переосмислення наукових парадигм та пошук нових теоретико-методологічних орієнтирів, що супроводжується посиленням наукового дискурсу та плюралізму думок. При цьому розвиток історико-педагогічної науки у її компаративному аспекті має не абстрактно-формальну, а практично-орієнтовану спрямованість, що відповідає нагальним завданням удосконалення системи освіти і виховання, окреслених у державних документах України (Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна програма «Діти України» (2001), Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), Державний стандарт початкової загальної освіти (2018), Державний стандарт базової середньої освіти для 5-9-х класів (2020), Концепція «Нова українська школа» (2016), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014). та ін.).

Авторка дослідження наголошує і переконливо доводить, що новій українській школі потрібен професійно компетентний педагог, здатний ефективно розвивати креативний потенціал учня. У цьому контексті формування креативної особистості набуває особливого значення. Саме тому у Концепції Нової української школи (2016) всебічний розвиток особистості, розкриття і реалізація її творчого і духовного потенціалу в різних видах діяльності визначені стратегічним завданням.

Зазначене детермінує дослідження теоретичних і методичних основ розвитку креативності особистості у Польщі як суспільного, освітнього та культурного феномену, що викликає значний інтерес і може стати важливим джерелом його всебічного осмислення й творчого використання. Це, на переконання авторки дослідження, забезпечується: Конституцією Польщі – європейської високорозвиненої країни; освітньою політикою країни, що визначає розвиток креативності дітей і молоді державним пріоритетом;

наявністю в Польщі відповідного теоретико-методологічного доробку та досвіду; ефективними здобутками системи польської освіти у сфері креативності, які рекомендовані для поширення міжнародними організаціями; сформованою системою підготовки майбутніх учителів до роботи з розвитку креативності особистості, що відображено в широкій пропозиції програм професійної підготовки фахівців, яка представлена закладами вищої освіти.

Актуальним за таких обставин постає подолання суперечностей між:

- задекларованою державою необхідністю розвитку креативності школярів та недостатньою підготовленістю вчителів до реалізації окресленого завдання;
- потребою формування в педагогів готовності забезпечувати розвиток креативності школярів та недостатньою зорієнтованістю системи підготовки педагогічних кадрів у визначеному напрямі;
- наявністю соціального запиту на теоретичне обґрунтування необхідності забезпечення розвитку креативності молоді з урахуванням новітніх європейських тенденцій та недостатнім рівнем її розробленості у педагогічній теорії та практиці;
- важливістю модернізації української педагогічної освіти шляхом збагачення її зарубіжними інноваційними технологіями та недостатньою кількістю наукових розвідок у визначеній сфері;
- наявністю позитивного досвіду щодо забезпечення розвитку креативності школярів у європейських країнах, зокрема в Польщі, і недостатнім рівнем його впровадження в Україні.

У такому контексті рецензована дисертаційна робота Павленко В. В. є актуальною та має незаперечне теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної системи освіти та педагогічної науки України.

Дослідження здійснено в межах комплексного дослідження кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка «Теоретичні та методичні засади розробки науково-педагогічного супроводу обдарованої особистості» (реєстраційний номер 0110U002109).

Тему дослідження затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 28.11.2014 р.) та погоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.10.2015 р.).

Наукова новизна одержаних результатів.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження Павленко Віти Віталіївни необхідно вказати на наукову новизну і теоретичне значення одержаних результатів дослідження.

У процесі дослідження авторкою *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено комплексне дослідження теоретичних та методологічних засад розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі;

виявлено передумови (соціально-історичні, соціально-політичні та соціокультурні) й обґрунтовано етапи реформування польської системи загальної середньої освіти кінця XX – початку XXI століття: інтеграції Польщі до Європейського Союзу (1999-2004 роки); створення нових типів шкіл (2004-2014 роки); становлення нормативної бази загальної середньої освіти Польщі (2014-2017 роки); модернізації структури та змісту освіти (2017-2024 роки);

виокремлено етапи розвитку позашкільної освіти: I (становлення) – з 1882 року до 1914 року; II (розвитку) – з 1914 року до 1944 року; III (стабілізації) – з 1944 року до 1989 року; IV (відродження) – з 1989 р. до сьогодення, а також властиві їм тенденції;

проаналізовано діяльність міжнародних і національних фондів у сфері розвитку креативності в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій. Схарактеризовано сучасний стан організаційно-методичних засад розвитку креативності у Польщі (форми й методи педагогічної підтримки та інноваційні технології надання спеціальних освітніх послуг);

теоретично обґрунтовано й розроблено модель креативної особистості вчителя;

окреслено інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці досвіду Польщі з урахуванням визначених етапів реформування системи освіти в Україні, а саме: перший етап (2018-2019 роки); другий етап (2019-2022 роки); третій етап (2022-2029 роки).

Удосконалено характеристику й систематизацію досліджень українських педагогів-компаративістів з проблем розвитку креативності особистості. *Уточнено* поняття «креативність», яке тлумачиться в межах дослідження як важлива інтегральна властивість, що проявляється у ході творчого процесу як здатність породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і ефективні шляхи його використання; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; властивість, що реалізується лише за сприятливих умов середовища у різних галузях людської діяльності.

Подальшого розвитку набуло: тлумачення змісту основних дефініцій (творчість, креативність учителя, креативні методи навчання, креативне освітнє середовище, креативний потенціал особистості, розвиток креативності особистості школяра); характеристика й систематизація досліджень зарубіжних науковців щодо розвитку креативності в глобальному освітньому просторі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Сформульовані Павленко В.В. у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є логічними, аргументованими, послідовними, змістовними.

Достовірність результатів, що було отримано, підкріплюється: опрацюванням великої кількості джерел, використанням здобувачем сучасних методів дослідження, обґрунтованістю головних положень дослідження, апробацією та впровадженням результатів дослідження у площину практичної діяльності закладів освіти.

Визначена Павленко В. В. мета дослідження полягає в здійсненні комплексного науково-педагогічного аналізу проблеми розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі та обґрунтувати можливості творчого використання польського досвіду в Україні.

Мета узгоджується з назвою дисертації, у її формулюванні містяться очікувані результати. Сформульовані завдання дослідження конкретизують шляхи і методи її досягнення, визначають перспективи практичної реалізації накопиченого досвіду.

Вихідні положення концепції ґрунтуються на реалізації трьох взаємопов'язаних концептів, а саме: методологічного, теоретичного та методичного.

Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат дослідження визначено коректно, відповідно до окреслених завдань і вимог до такого виду та рівня робіт.

Наукові положення, результати дослідження та висновки базуються на ґрунтовному аналізі зарубіжних, передусім польських, та українських джерел, практики щодо досліджуваної проблеми, матеріалів численних наукових джерел Республіки Польща. Зарубіжні видання, включені до джерельної бази, є свідченням високого рівня опрацювання матеріалу, наукової зрілості та ґрунтовної підготовки авторки.

Джерельну базу дослідження Павленко В.В. становлять:

– офіційні документи керівних органів Європейського Союзу щодо розвитку креативності особистості: висновки, меморандум, повідомлення, рекомендації, рішення;

– нормативно-правові акти в галузі освіти Польщі («Закон про освіту» («Prawo oświatowe», 2016) та «Положення про введення Закону про освіту» («Przepisy wprowadzające Ustawę – Prawo oświatowe», 2016);

– статистичні й аналітичні матеріали міжнародних організацій у сфері культури та освіти (ЮНЕСКО); установи Європейського Союзу (Joint Research Centre, KEA European Affairs); європейської освітньої мережі

(Eurydice), польські інституції (Fundacja Wspierania i Rozwoju Kreatywności, 2004; Uniwersytet Młodych Wynalazców, Akademickie Centrum Kreatywności, 2014) тощо;

– матеріали міжнародних та національних електронних бібліотек (Google Scholar, Research Gate, Scribd та SCOPUS, Електронний каталог Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Електронна бібліотека Інституту обдарованої дитини, Електронної бібліотеки Варшавського університету (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie), Сілезького університету в Катовіцах (Biblioteka Śląska w Katowicach), електронної бібліотеки в Ополі (Biblioteka w Opolu), у Вроцлаві (Biblioteka we Wrocławiu), Ягеллонська бібліотека (Biblioteka Jagiellońska) тощо);

– навчальні плани (programna uczania) й програми (podstawa programowa) підготовки майбутніх учителів у ЗВО Польщі та України;

– наукові праці (монографії, дисертації, статті) вітчизняних та зарубіжних учених з проблеми дослідження;

– періодичні вітчизняні та зарубіжні видання з проблем освіти– електронні сайти закладів середньої освіти та позашкільних установ Польщі;

– електронні сайти закладів педагогічної освіти Польщі, що здійснюють професійну підготовку вчителів.

Обраний дослідницею комплекс методів дослідження дає змогу в повній мірі забезпечити достовірність та надійність наукових результатів роботи.

Методи дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань Павленко В.В. було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

– *загальнонаукових*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, зіставлення, конкретизація, класифікація та систематизація – для розробки методології та поняттєво-термінологічного інструментарію порівняльно-педагогічного дослідження з розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі;

конкретно-наукових: метод моделювання; системний аналіз; термінологічний аналіз; історико-генетичний і ретроспективний аналіз; структурно-логічний аналіз; метод періодизації; порівняльно-зіставний аналіз.

емпіричних: спостереження, опитування, бесіди, анкетування, інтернет-листування з вчителями та методистами з метою вивчення та аналізу досвіду розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі.

Зміст роботи та аналіз отриманих результатів дають змогу констатувати про досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження.

Найбільш істотні наукові результати, які містяться в дисертації.

Аналізоване дослідження становить реальний внесок у розвиток української педагогічної компаративістики, зокрема Павленко В.В.: обґрунтовано теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження проблеми розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі, яку розглянуто на трьох рівнях наукового пошуку: філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому. Цілісність розгляду досліджуваного феномену забезпечено комплексним застосуванням взаємопов'язаної та взаємозумовленої сукупності методологічних підходів (системного, інтелектуального, синергетичного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, рефлексивного, культурологічного, історико-компаративістського, діахронного та структурного).

Розроблено методологічну модель, яка складається з цільового, теоретико-методологічного, історико-порівняльного, організаційно-методичного, професійно-педагогічного, узагальнювально-прогностичного блоків.

На основі аналізу наукових праць зарубіжних учених виокремлено різні аспекти тлумачення креативності. Проаналізовано різні моделі креативності, авторами яких є: Т. Емабайл, Д. Треффінджер, Т. Любарт, Р. Стернберг, Д. Перкінс, К. Урбан, Дж. Гілфорд, П. Торренс та М. Карвовський. Сформульовано авторське визначення поняття «креативність» як динамічної якості особистості, що характеризується спроможністю відмовлятися від шаблонів, генерувати та впроваджувати нові ідеї, яка проявляється і розвивається у будь-якій сфері творчої діяльності і характерна для представників різних професій. Провідними характеристиками креативності визначено швидкість, оригінальність, гнучкість тощо.

На основі аналізу соціальних, економічних, політико-правових та культурних чинників розвитку Польщі визначено передумови реформування системи загальної середньої освіти, а саме: соціально-історичні, соціально-політичні, соціокультурні.

У результаті використання діахронного підходу визначено основні етапи реформування польської системи загальної середньої освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття, що відрізняються один від одного суттєвими особливостями, та тенденції на кожному з них, а саме: перший (1999–2004 роки) – інтеграція Польщі до Європейського Союзу; другий (2004–2014 роки) – створення нових типів шкіл; третій (2014–2017 роки) – становлення нормативної бази загальної середньої освіти Польщі; четвертий (2017–2024 роки) – модернізація структури та змісту освіти.

У результаті аналізу нормативно-правової бази окреслено напрями реформування польської системи освіти кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Зазначено про забезпечення автономії закладів загальної середньої освіти Польщі (кожний з них має власний статут) та урегулювання освітньої діяльності школярів з чітким окресленням їх прав і обов'язків. Доведено, що

важливим напрямом формування змісту польської шкільної освіти, що відображено в навчальних програмах, є орієнтація на виховання особистості, її соціалізацію, самостійний вибір професії, що ґрунтується на креативності учасників освітнього процесу.

Павленко В.В. схарактеризовано методичний інструментарій процесу розвитку креативності: діагностика й аналіз рівня розвитку креативності школярів, презентація креативних мультимедійних проєктів; організація самостійної роботи; використання кластерів, ментальних карт, творчих проєктів, мультимедійних презентацій, завдань імітаційного моделювання; застосування креативних методик тощо.

Висвітлено концептуальні ідеї розвитку креативної особистості учня, провідною з яких визначено тлумачення креативності як загальної властивості особистості, яка проявляється у ході творчого процесу як здатність породжувати новий, різноманітний, соціально значущий, оригінальний продукт (ідеї, вироби, винаходи тощо). Доведено, що продуктивні шляхи його застосування дозволяють людині знаходити ефективні шляхи розв'язання проблеми у нестандартних ситуаціях.

На основі аналізу та систематизації технологій розвитку креативності в Польщі Павленко В.В. з'ясовано, що організація освітнього процесу відповідає принципам оптимальності, ефективності за умови використання технологій, які успішно реалізуються в польських закладах загальної середньої освіти і позитивно впливають на розвиток креативності учнів (технології розвивального навчання, проєктні технології, ТРВЗ, технології проблемного навчання, технології SCAMPER, «Атрибутивний список», «Три стільці», «Фрірайтинг», «Розшифрування», «Друдл», «Генерації ідей з обмеженнями», системи завдань відкритого типу та ін).

Авторкою простежено застосування технологій розвитку креативності на етапах становлення системи розвивального навчання. Окреслено значущість проєктної технології, спрямованої на формування відповідних умінь, що забезпечують розвиток креативності (рефлексивні, пошукові, менеджерські, комунікативні).

У дослідженні схарактеризовано особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів до розвитку креативності школярів. Доведено, що педагогічна діяльність за своєю суттю є творчим процесом, що висуває відповідні вимоги до вчителя, динамічні характеристики креативної особистості якого змодельовано в межах дослідження (креативний потенціал, особистісні якості, діяльнісний прояв креативності, приналежність до певного типу педагогічних працівників, здатність виконувати відповідні функції, долати бар'єри розвитку креативності).

З'ясовано, що вчитель, має створювати креативне освітнє середовище, що ґрунтується на прояві його динамічних характеристик у *фізичній* (матеріальні умови), *психологічній* (індивідуальні особливості), *соціально-гуманній* (атмосфера взаємодії), *віртуальній* (Інтернет-технології), *біологічній* (інклюзивна освіта) сферах.

У дослідженні Павленко В.В. визначено інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду Польщі з урахуванням виокремлених етапів реформування системи освіти України та провідних тенденцій, характерних кожному з них

Основні положення й результати дисертаційної роботи Павленко В.В. відображено в 76 працях, серед яких: 1 монографія, 2 розділи в колективних монографіях, 2 навчальних посібники, 21 стаття у фахових виданнях України, 5 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, 5 статей у наукових виданнях інших держав із напрямку, за яким підготовлено дисертацію, та 40 публікацій апробаційного характеру в наукових журналах і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів.

Результати аналізу змісту публікацій Павленко В.В. переконливо свідчать, що наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті дослідження, достатньо повно ілюструють основні положення, викладені в дисертації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження Павленко В.В. визначається тим, що систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база мають цінність для подальших наукових розвідок з порівняльної педагогіки, розробки лекційних і практичних занять із курсів «Історія освіти в Україні та зарубіжжі», «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», спецкурсів і вебінарів із проблем розвитку креативності особистості.

Підготовлені автором навчальні посібники та монографія можуть бути використанні в процесі підготовки майбутніх учителів та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, а також під час укладення енциклопедичних і довідкових видань.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура роботи є чіткою й логічною. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (827 найменувань, з них 443 іноземною мовою), 10 додатків на 56 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 571 сторінка, з них 468 – основний текст. Робота вміщує 16 таблиць, 16 рисунків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження та його методичні й теоретичні основи; представлено концепцію дослідження, в якій синтезовано методологічний, теоретичний та методичний концепти; схарактеризовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів наукового пошуку; сформульовано висновки про апробацію дослідження.

У першому розділі – «**Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми креативності особистості та її розвитку**» – обґрунтовано

методологічні засади наукового дослідження та спроектовано методологічну модель дослідницької роботи; представлено результат історико-педагогічного аналізу витоків проблеми креативності; висвітлено теоретичні підходи до визначення сутності креативності з позиції філософії, психології та педагогіки; уточнено зміст поняття «креативність» як особистісної характеристики, визначено її структуру.

Для реалізації завдань дослідження побудовано методологічну модель, у якій виокремлено *цільовий, теоретико-методологічний, історико-порівняльний, організаційно-методичний, професійно-педагогічний, узагальнювально-прогностичний* блоки.

У другому розділі – **«Теоретичні засади визначення змісту загальної середньої освіти Польщі»** – схарактеризовано передумови реформування системи освіти Польщі; визначено етапи її новітнього розвитку; представлено результати аналізу структури сучасної шкільної освіти Польщі та освітніх закладів країни; схарактеризовано поетапний характер розвитку креативності у процесі реалізації програм.

На основі вивчення історико-педагогічної літератури та законодавчої освітньої бази схарактеризовано основні передумови здійснення реформ у Польщі у період з кінця ХХ – до початку ХХІ століття, а саме: *соціально-історичні* (домінування у польській системі освіти другої половини ХХ століття радянських ідеологічних та економічних моделей, які в умовах монопартійної системи надавали реформам освіти специфічний характер, оскільки запроваджувались не законами, а численними інструкціями та розпорядженнями); *соціально-політичні* (державна політика країни щодо освіти – повний державний контроль за шкільною системою, за діяльністю контролюючого апарату, розробкою навчальних програм та планів, напрямів діяльності вчителів); *соціокультурні* (зростання освітніх запитів місцевого населення, потреба у вирівнюванні шансів на здобуття освіти, поліпшенні якості освіти на тлі застарілих дидактичних принципів та переважно репродуктивного типу навчання).

У третьому розділі – **«Організація та зміст розвитку креативності в освітньому процесі Польщі»** – проаналізовано програми розвитку креативності та систематизовано їх на кількох рівнях: загальносуспільному, регіональному та конкретно-інституційному; класифіковано провідні форми й методи розвитку креативності, які використовуються у загальноосвітніх школах Польщі; виокремлено етапи розвитку позашкільної освіти в контексті досліджуваної проблеми; здійснено аналіз польських та українських підручників як засобів навчання та розвитку креативності.

Доведено, що значний потенціал для розвитку креативності школярів характеризує спеціальні програми, розроблені провідними вченими та міжнародними організаціями. Зазначене є свідченням розвитку міжнародних зв'язків, глобалізаційних тенденцій та активної політики Польщі щодо впровадження європейського досвіду в різні сфери суспільного життя.

Програми підтримуються і фінансуються як на рівні міжнародних грантів, так і держави, окремих регіонів, шкіл, учителів.

У четвертому розділі – **«Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя з формування креативності особистості учня в освітньому процесі загальноосвітніх закладів Польщі»** – Павленко В.В. теоретично обґрунтовано модель креативної особистості вчителя; схарактеризовано основні етапи організації його підготовки до творчої професійної діяльності; визначено організаційно-педагогічні засади діяльності вчителя з розвитку креативності школярів.

Розроблено модель креативної особистості вчителя, яка охоплює: *креативний потенціал учителя* (креативна спрямованість, креативна грамотність, креативні вміння, креативність особистості вчителя); *якості креативного вчителя* (сила, гнучкість, витривалість, абнотивність, координація інтелектуальних зусиль); *діяльнісний прояв креативності вчителя* (здатність особистості до творчої активності в професійній діяльності, результатом якої є формування нових, нестандартних підходів, технологій і методів здійснення професійної діяльності, розробка та отримання нових, унікальних продуктів); *приналежність до певного типу вчителів* (вчителі-ретранслятори, вчителі-експлікатори, вчителі-імпровізатори, вчителі-дослідники); *виконувані функції* (гнучкість, що забезпечують швидкість, оригінальність мислення); *бар'єри розвитку креативності* (швидкість, ригідність, страх, надмірна самокритичність, конформізм).

З'ясовано, що вчитель, який створює креативне освітнє середовище, проявляє динамічні характеристики креативної особистості у різних сферах: *фізичній* (матеріальні умови); *психологічній* (індивідуальні особливості); *соціально-гуманній* (атмосфера взаємодії); *віртуальній* (Інтернет-технології); *біологічній* (інклюзивна освіта).

У п'ятому розділі – **«Перспективи впровадження досвіду Польщі щодо розвитку креативності учнів у закладах загальної середньої освіти України»** – схарактеризовано вплив вітчизняних освітніх реформ періоду незалежності на розвиток креативності школярів; обґрунтовано значення креативного підходу для створення розвивального освітнього середовища на засадах Нової української школи; проаналізовано технології розвитку креативності учнів в умовах НУШ та окреслено можливості використання досвіду Польщі на загальносуспільному, регіональному та конкретно-інституційному рівнях.

Представлено результати зіставлення освітніх систем Польщі та України з метою визначення впливу освітніх реформ на формування креативної особистості. Обґрунтовано необхідність подолання знаннєвої парадигми навчання та переходу до такої освітньої системи, яка б повною мірою забезпечила пізнавальну активність і самостійність мислення учнів.

З'ясовано, що організація освітнього процесу в умовах Нової української школи відповідає принципам оптимальності, ефективності за

умови реалізації технологій, які використовуються у польських загальноосвітніх закладах і позитивно впливають на розвиток креативності учнів.

Окреслено можливості творчого використання досвіду Польщі щодо розвитку креативності учнів загальноосвітніх закладів України на різних рівнях: *загальносуспільному; регіональному; конкретно-інституційному*.

Висновки до розділів, сформульовані автором, є коректними. Вони зроблені на основі ґрунтовного дослідження джерельної бази, а також узагальнення, аналізу та систематизації провідних науково-теоретичних положень, що характеризують означену проблему.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи та відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення.

Дисертанткою подано список використаних джерел, який оформлений згідно з вимогами.

Дискусійні положення на зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Павленко Віти Віталіївни, виокремлюємо деякі дискусійні положення та висловлюємо певні побажання:

1. Науковий апарат дисертаційного дослідження Павленко В.В. досить чітко і логічно відображає структуру, послідовність і глибину дослідження. Проте, на нашу думку, слід було деталізувати й розширити практичне значення роботи, бо саме воно відображає вагомі напрацювання авторки і відкриває прикладні горизонти проблеми для українського освітнього поля. Зокрема, Центр розвитку креативності в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, на наше переконання, є свідченням тривалого пошуку та апробації результатів дослідження авторки.

2. У розділі 2 авторка зосередила увагу на становленні проблеми креативності в системі освіти Польщі. Досить ретельно дисертантка підійшла до аналізу історичного шляху феномена креативності. Водночас вважаю, що висновки дисертантки стосовно того, що «у ХХ столітті інтерес до креативної особистості пов'язаний з глобальною кризою, проявом тотального відчуження людини від світу» (с.88) має бути більш аргументованим; крім того, *інтерес* до креативної особистості й *розвиток* креативності у шкільному віці – це різні речі, і зв'язок історичних тенденцій з проблемою дослідження, на нашу думку, мав би бути прописаний більш чітко й аргументовано.

3. У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз наукового доробку багатьох польських учених, які вивчають проблему креативності, що, на мою думку, складає окремий результат дослідження Віти Павленко.

Проте варто було би більш чітко класифікувати польськомовну наукову літературу; дисертантка, натомість, виділяє два напрями досліджень креативності в Польщі: 1) пов'язаний з питанням про те, чи залежить креативність від інтелекту і орієнтується на вимірювання пізнавальних процесів у зв'язку з креативністю; 2) орієнтований на з'ясування того, чи є особистість з її психологічними особливостями креативною (с.96 і далі). Потім ці напрями в дисертації класифікуються в численних аспектах: педагогічний відбір, особливості характеру креативних школярів, навчання та виховання креативних школярів, творчий процес, підготовка вчителя до роботи з креативними учнями тощо. Вважаємо, що така класифікація є різнорядною, критерій класифікації не визначений, тому не вистачає чіткості в обґрунтуванні основних польських наукових шкіл, що вивчають розвиток креативності в системі освіти.

4. У розділі 4 дисертантка досить логічно викладає психолого-педагогічні засади діяльності вчителя щодо формування креативності учнів у загальноосвітніх школах Польщі. Водночас вважаємо, що цей розділ має дещо описовий характер; компаративні засади діяльності педагога з розвитку креативності учнів виражені недостатньо, не вистачає ґрунтовного порівняння наукових основ креативної педагогіки в Україні та Польщі. Слід було також деталізувати, чи модель креативної особистості вчителя (рис.4.1) відображає спільні характеристики українських і польських педагогів, а чи стосується лише польської системи освіти.

5. У п.4.2. дисертантка досить глибоко проаналізувала досвід діяльності Центру розвитку креативної особистості у Житомирському державному університеті імені Івана Франка – включно з пілотним дослідженням рівня розвитку креативності майбутніх педагогів. Проте з тексту дисертації не зрозуміло, чи існують такі центри у закладах вищої педагогічної освіти Республіки Польща. Варто було б також обґрунтувати думку про те, наскільки інноваційними й затребуваними у вітчизняних закладах вищої освіти є форми й методи розвитку креативності майбутнього педагога польської системи професійної педагогічної освіти.

6. Виходячи з тексту підрозділу 4.2 та рис. 4.3, зрозуміло, що дисертантка дослідила етапність організації підготовки майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності. Однак в тексті дисертації недостатньо, на нашу думку, обґрунтовано взаємозв'язок і взаємозалежність між підготовкою майбутнього вчителя до *творчої професійної діяльності* та підготовкою його ж до *розвитку креативності учнів* у системі загальної середньої освіти Республіки Польща.

Принагідно стверджуємо, що зауваження мають лише рекомендаційний характер і цілком не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження Павленко В.В.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Дисертаційне дослідження Павленко Віти Віталіївни «Теорія і практика розвитку креативності школярів у системі загальної середньої освіти Польщі» є самостійною завершеною науковою працею, яка має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №1197 від 17.11.2021 р., а її авторка Павленко В.В. заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка



Тетяна Ігорівна Пантюк

